

Christopher Dole, **Healing Secular Life:
Loss and Devotion in Modern Turkey**
(Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012).

Kitabın tanıtımına ve kritiğine geçmeden evvel sosyal bilim açısından önemli olduğunu düşündüğüm bir noktaya işaret etmek istiyorum. Ele alacağımız kitap antropoloji literatürü içinde yer alan bir çalışma. Temelde her ikisi de toplumsal alanla ilgilenen sosyoloji ve antropoloji kök halleriyle ayrımlarını batı toplumlarını veya batı dışı toplumları incelemeleri ve bazı yöntemsel farklılıklardan devşirmişlerdir. Dolayısıyla, antropolojide batı-dışı toplumların batılı epistemik ve bilimsel yöntemler çerçevesinde incelenmesi yoluyla batı-dışı tecrübenin batı tecrübesine tercümesi söz konusudur. Sosyoloji ise tarihsel açıdan batının kendi hakkındaki bilgisinin ve bilincinin üretilmesi görevi ile koşullanmış bir görünüm arz eder. Bu nokta kitabın ikili işlevini açık eder. Kitap, bir batılı için antropolojik bir çalışma iken, bizim için kendi tecrübemizin batılı bir gözle nasıl görüldüğü ele alan bir çalışmadır. Dolayısı ile kitap sadece toplumumuzun belli bir tecrübesi açısından sosyolojik bir düşünüş potansiyeli taşımanın ötesinde batılı epistemik çerçeve dâhilinde bu tecrübenin nasıl tercüme edildiğinin izlenmesi imkânı da tanımaktadır. Bu uyarı ile birlikte kitabı kendi alanım olan sosyoloji disiplini açısından ele alacağımı ve bunun kitabın ele aldığı konu açısından dikkatleri çekmek istediğim nokta açısından daha yararlı olduğunu belirtmem gerekmektedir.

Kitap sosyoloji literatürü açısından bilinen bir konu olan sekülerleşme konusunu farklı bir boyutuyla ele almaktadır. Hem seküler resmi söylem tarafından hem de Ortodoks İslami söylem tarafından uç bir alan olarak hurafe kavramı ile kodlanan şifacılık hakkında etnografik bir çalışma olan eser sekülerleşmenin gündelik hayattaki tecrübesini incelemektedir. Dole, kitabında şifacılığı hem doğal bir gündelik tecrübe olarak hem de sıradan insanların

psikolojik ve estetik yeniden inşa süreçleri açısından incelemektedir. Kitabın ana vurgusu sekülerleşmenin devlet eliyle sadece dinin sosyal hayattaki ahlaki etkisini bitirmeye dönük politikalarla değil aynı zamanda dinin teknik boyutuyla, bu durumda onun gündelik hayatın psikolojik ve bedensel olarak tanzim edilmesindeki iyileştirici otoritesinin dışlanması yoluyla da pekiştirildiği öngörüsüdür. Bu okuma biçimi Türkiye'deki sağlık politikalarını sekülerizmin mütemmim bir cüzü olarak okumayı önermenin ötesinde sosyolojik bilgi üretiminde genel olarak makro-politik alanda ele alınan sekülerleşmenin aslında gündelik hayat politikaları ekseninde şekillendiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Sekülerleşme üzerine çokça tartışma olan, normatif mi betimleyici mi olduğu veya boş bir kavram mı yoksa analitik olarak işlevsel olmanın ötesinde tarihsel gerçekliği olan bir kavram mı olduğu üzerinde tartışmaların yapıldığı bir kavram. Bu sosyoloji açısından pek de sürpriz bir durum sayılmaz. Zira sekülerleşme insan tecrübesinin zaman boyutunun üç doğrultusunu da kapsayan iddiaları olan kuşatıcı bir kavram olarak ortaya çıktı. Geçmişin daha dindar olduğu, şimdiki zamanda dinin etkisini yitirmeye başladığını, gelecekte ise dinin tamamen etkisini yitireceğini savunan klasik sekülerleşme teorisi sonraki sekülerleşme tartışmalarını sürekli olarak gölgesi altında bıraktı. Sekülerleşme modernleşme ve rasyonelleşme ile doğru orantılı bir süreç olarak okundu. Kavramı asıl tartışmalı kılan nokta ise modernleşmenin toplumsal alanların farklılaşması özelliğinin doğal ardılı olarak dini otoritenin azalan etkisinin dışında dinin bireysel noktada da etkisini yitireceği hatta tamamen yok olacağı öngörüsüydü. Bir diğer önemli nokta ise modernleşme yoluna giren toplumların bu öngörülerini siyasi bir proje olarak uygulamaya koymasındır. Türkiye'de modernleşme sürecinin radikal evresi olan ve Kemalizm ile ideolojik ifadesini bulan Cumhuriyet Dönemi din politikalarının esas noktalarından birini de gündelik hayatın seküler bir temelde tanzimi oluşturmaktadır. Bu noktada sağlık söz konusu olduğunda bedensel sorunların tıbbi, ruhsal sorunların ise psikoloji ve psikiyatriye havale edilmesi hedeflenmiştir. Bu sadece epistemik ve teknik

boyutlarıyla sorunsallaştırılmamış aynı zamanda geniş bir alana yayılan söylem inşası ile estetik olarak da ele alınmıştır.

Dole, bu çerçevede kitabında gecekondü bölgelerinde yaşayan şifacılar ve şifa arayanların tecrübelerini ve hikâyelerini gözlemlemenin ötesinde, resmi söylemi yansıtan kaynakları 1930'lardan başlamak üzere sağlık ile ilgili broşürler, dergiler, gazeteler, sağlık politikaları, filmler çerçevesinde incelemiştir (ss.215-216). Kitabın en önemli tespitlerinden biri dinle ilgili resmi politikaya destek verdiğini söyleyen Aleviler ile bu söylemin nispeten eleştiricisi durumunda olan Sünnilerin en azından sıradan halk nezdinde resmi söylemin hurafe olarak adlandırdığı ve savaş açtığı pratiklerde ortaklaştığının gösterilmesidir. Farklı kavramsal çerçeveler dâhilinde olsa bile gecekondü bölgesinde yaşayan bu karşıt geleneklere mensup insanlar resmi söylemin idealize ettiği vatandaş kategorisinin dışında kalmaktadırlar. Ancak bu dışında kalma durumu aslında önemli bir hususun gözden kaçmasına da sebep olamamalıdır. Bu insanlar bildikleri bir yolla bilmedikleri bir tecrübeyi, kenti yani modernliği, anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Bunu kendilerine has sağaltıcı pratiklerle inşa etmektedirler. Bu insanlar aslında kendi dünya algıları çerçevesinde modern ulusal alana dâhil olmaya çalışırken, resmi söylem bu dâhil olmanın ancak ve ancak kendi kurduğu veya istediği bir çerçevede olması gerektiğini dayatmaktadır.

Kitapla ilgili yukarıdaki genel çerçeve ve içeriğinden dikkatimi çeken çarpıcı aktarımlardan sonra kitabın bölümlerini kısaca tanıtabilirdik, kitap giriş ve sonuç bölümleri hariç altı bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin seçilen başlıklar bölüm içeriklerinin özeti olmanın ötesinde kitabın ana tezini de ustalıkla yansıtan bir mahiyettedir. Birinci bölüm "tıp bilimi ve medeniyet istenci" üst başlığı ile oluşturulmuş. Bu başlık şu açıdan önemli modern batı uygarlığının hikâyesine dâhil olma iradesi olarak çağdaşlaşma arzusu sadece makro politik düzenlemeleri ve ekonomik üretim ve dağıtım süreçlerini içermekle kalmaz o aynı zamanda insan bedeni ve ruhu hakkında da belli bir teknik ve söylemsel alana dâhil olmayı gerektirir. Bu durum iradi bir süreç olarak ortaya konan se-

küllerleşme çabalarının dinin gündelik hayattaki teknik boyutlarını da dışlaması dolayısıyladır. Geleneksel dini teknik boyutuyla gündelik hayata aktaran şifacı “geri kalmışlığın tehlikeli bir sembolü” olarak ulusun gelişmesinin ve düzeninin önündeki engel olarak sembolleştirilir ve dışlanır (s.33). Bu dışlama sadece epistemik ve bilimsel temelde meşrulaştırılmaz aynı zamanda estetik bir boyutla da öne çıkartılır. Böylece şifacı Türkiye’deki sekülerizmin tarihinde ideal ulus imgesinin sınırlarını gösteren bir öteki olarak inşa edilir (s.60). Dole, bu bölümde belirtilen çerçevede resmi söylemin ve imajların inşa sürecini takip etmektedir. İkinci bölüm “cemaatin sınırlarında farklılığı sağaltmak” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Alevi ve Sünni mahallerinde şifacılarla ilgili algıların, resmi politikalara olan zıt tavırlara rağmen söylem noktasında birleştikleri tespitinde bulunur. Şifacılık hurafenin ve geri kalmışlığın simgesi olarak ve rasyonel ilerlemenin karşısındaki bir olgu olarak kodlanır (s.85). Ancak bu söylem temelde her iki grubun da kendi pozisyonlarını meşrulaştırmak ve karşı tarafı resmi söylemden etkilenen bir kavramsal çerçeve dâhilinde mahkûm etme amacına matuftur. Üçüncü bölüm “canlı olanın menkıbeleri: velice konuşmalar ve seküler hayatın mucizeleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Alevi şifacısı olan Zöhre Ana örneğinde seküler ile dinselın kaynaştığı bir durum resmedilmektedir. Bu bağlamda en çarpıcı hikâye bir Alevi olan Zöhre Ana’nın “modern görünümü” ile birlikte ifa ettiği şifacılık rolü ve aynı şekilde Atatürk’ü de şifa verici bir evliya olarak kabul etmesi, hatta bunun ötesinde Atatürk’ün ruhunu taşıdığı ve onunla iletişim kurduğunun bağluları tarafından kabul edilmesidir. Dole bu durumu dinsel ile sekülerin kaynaştığı bir tecrübe olarak resmi söylem ile gündelik tecrübe arasındaki yarığın kapatılabilmesi imkânı olarak okumaktadır. Dördüncü bölüm “terapatik dindarlık: etik, pazar ve değer” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde cinci bir hoca olan İbrahim’in bastırıldığı iş kartıyla, ödediği vergiyle ve kendisine şifa için gelenlere müşteri demesi ile dinsel olan ile ekonomik olanın iç içe geçtiği bir durumun analizi yapılmaktadır. Beşinci bölüm “kırık rüyaların sıkıntısı: ilişkilere itina göstermek” başlığını taşımaktadır. Bu bö-

lümde Zöhre Ana figürü üzerinden şifacılar ile hastalar arasında hem sağaltma ilişkisi hem de bu ilişkiden beslenen yeni sorunların kaynağı olma gibi bir ihtimalin varlığına işaret edilmektedir. Altıncı bölüm “seküler yaşamı sağaltmak: kaybın iki yönetim biçimi” adını taşımaktadır. Dole, bu bölüme Niyazi Berkes’e atıfla paradoksal gibi gelecek bir tespiti öne çıkartarak başlamaktadır. Berkes’e göre Türk sekülerizmi daha önceki dönemlerde görmezden gelinen bir boyutu söylemsel düzeyde inşa eder. İslam’ın heterodoks boyutlarının, ortodoks boyutlarından daha fazla Türk ruhunu yansıttığı iddiası inşa edilir. Bunda ki amaç ise ne teolojiktir ne de dinsel reform için ulusal bir dayanak bulma amacıdır. Temel amaç ulusal kültürün inşasını mümkün kılmak veya onu canlandırmaktır. Dole bunun tüm modernleşme yolunu seçen ulusların tarih yazımlarında karşılaşılan bir boyuta işaret ettiğini belirtmektedir: hem evrensel moderniteye uygun olan hem de ulusun biricikliğini vurgulayacak bir ulusal tarih inşa etmenin zorluğu (s.187). bu son tespitten hareketle modernleşmenin pratik boyutuyla dışladığı ve hurafe olarak kodladığı durumu, tarih anlatısı düzeyinde en azından ulusal bir özellik olarak yücelttiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yani özellikle Alevi şifacı örneğinde açık olan paradoks tek taraflı bir paradoks olmanın ötesinde devletin resmi söylem ve pratiği açısından da bir paradoks söz konusudur.

Son söz olarak, Dole’un eseri yukarıda çizilen genel çerçeve ve özetlenen boyutları ile modernleşme, sekülerleşme, din ve gündelik hayat arasında girift bir biçimde ortaya çıkan ve sürekli olarak hem söylem düzeyinde hem de pratik bağlamda sınırların yeniden ve yeniden çizildiği, farklı boyutlarla devam eden bir süreci kendi çerçevesi dâhilinde oldukça kapsamlı bir biçimde ele almakta ve okuyucuya da bu bağlamda yaptığı tespitleri hem kavramsal düzeyde hem de tahayyül boyutu ile başarılı bir şekilde aktarabilmektedir.

Muhammed Veyse BİLİCİ

(Arş. Gör. Kırklareli Üniv. Sosyoloji Bölümü)

